

15. KAYA MEKANIĞİNDE DENEYLER, ÖLÇÜMLER VE GÖZLEMLER

Kaya mekaniğinde başlıca:

- Taşın davranışlarını,
- Kayanın davranışlarını
- Doğal sınır şartlarını belirlemek
- Kaya yapısının duraylılığını denetlemek ve
- Kaya yapısının optimum boyutlandırılmasını yönlendirmek amacıyla deney, ölçüm ve gözlemler yapılmaktadır.

Bu deney ve incelemeler

Laboratuvar çalışmaları

Arazi çalışmaları olmak üzere iki şekilde yapılır

15.1. Laboratuvar çalışmaları

15.1.1. Taşın dayanımının belirlenmesi ($\sigma_c, \sigma_t, \sigma_c, \phi$)

a. Tek eksenli basma dayanımı: σ_c

b. Çekme dayanımı: σ_t

Doğrudan (direkt)

Dolaylı (indirekt), Brezilyan deneyi

c. Çevre basıncı altında kırılma dayanımı (üç eksenli basma deneyleri)

$$\Delta\sigma_B = \sigma_1 - \sigma_3 \quad (\text{deviyatör gerilme})$$

d. Makaslama dayanımı: τ - σ eğrileri

e. Sıcaklığın kırılma dayanımına olan etkisinin araştırılması:

$$\sigma_c, \sigma_t, \Delta\sigma_B, \alpha(T^{\circ}C)$$

f. Reolojik deneyler: Zamanın kırılma dayanımına olan etkisinin araştırılması:

$$\sigma_c, \sigma_t, \Delta\sigma_B = \alpha(t)$$

g. Nokta yük dayanımı (point load): Anizotropiye bağlı dayanım

- h. Eğilme dayanımı (orta noktadan ve dört noktadan yükleme ile).
- ı. Darbe dayanımı
- j. Aşınma direnci
- k. Suya dayanıklılık indeksi (slake durability)

Taşın deformasyon özelliklerinin belirlenmesi

- a. Tek eksenli gerilme-deformasyon ilişkileri, elastisite modülleri (E_b , E_t , E_s),
Poisson oranı (μ) ve post failure davranışı, plastik deformasyonlar
- b. Üç eksenli gerilme - hacimsel değişimi, $\Delta\sigma$ - $\Delta\mu$ eğrileri
- c. Zamana bağlı deformasyonlar (akma): ϵ -t diyagramları, kritik deformasyonlar ve kritik süre
- d. Dinamik elastisite modülü: E_{din}

Özel amaçlı deneyler

Erime, kabarma, şişme. gibi olayların basınç zaman ve deformasyonlara bağlı olarak incelenmesi.

Taşın geçirimliliğinin belirlenmesi

- Radyal geçirimlilik
- Vakumla 6.3 (cm)

15.1.2. Süreksizliklerin makaslama dayanımının belirlenmesi

- Kuru
- Islak
- Çatlak dolgulu yüzeylerde kayma deneyleri

$$(c_{s_{kuru}}, c_{s_{ıslak}}, \phi_{s_k}, \phi_{s_1}, c_{dolgulu}, \phi_{dolgulu}, i)$$

15.1.3. Parçalı kayalarda dayanımın belirlenmesi

Asal gerilme oranlarının

- Yenilme dayanımına
- Doku hareketliliğine ve
- Zamana bağlı olarak dayanıma olan etkisi

15.1.4. Model deneyler

1- Fiziksel modellemeler (model malzemesi)

a. Öğretici

b. Benzetim (analojik ve simülatif)

c. Ekivalan (eş değerli)

2- Matemetik modeller

FEM (Sonlu elemanlar yöntemi)

15.2. Arazi (in-situ) çalışmalar

15.2.1. Doğal gerilmelerin belirlenmesi

Gerilme boşalması için,

a. Doorstoper

b. İç içe karot alma-Double Overeoring

c. Fotoelastisite (elastik tıkaç)

Gerilme dengelenmesi için,

a. Yassı veren (yassı kriko- basınç yastığı)

b. Presiyometre

15.2.2. Sekonder gerilmelerin ölçümü σ_T, σ_R

- a. Yassı kriko
- b. Basınç hücreleri
- c. Fotoelastisite
- d. Ankraj çubukları
- e. Radyal (ışınsal) pres

15.2.3. Kaya dayanımının belirlenmesi

- a. Çift yassı kriko
- b. Hidrolik çatlatma
- c. Patlatma

15.2.4. Kayanın doku hareketliliğinin belirlenmesi:

- a. Hidrolik kriko+ekstansometre
- b. Yassı kriko+ekstansometre
- c. Dilatometre
- d. Pressiometre
- e. Konsolidasyon deneyi

15.2.5. Kayma dayanımının belirlenmesi

- a. Çift hidrolik krikolu
- b. Tek hidrolik krikolu

15.2.6. İkincil (sekonder) hareketlerin ölçülmesi

- a. Ekstansometre
- b. Koverjansmetre
- c. Deflektometre
- d. Klizimetre
- e. Dilatometre
- f. Radial pres
- g. Takeometre
- h. Laser

15.2.7. Yeraltı su seviyesinin ve boşluk suyu basıncının ölçülmesi

- a. Piyezometre
- b. Tansiyometre

15.2.8. Özel deneyler ve ölçümler

- I. Jeofizik yöntemler
  - a. P- dalgası hızı
  - b. S- dalgası hızı
  - c. İletkenlik değişimi
- II. Ses dinleme yöntemleri
- III. Geçirgenlik, erime, kabarma v.b. gibi deneyler

15.2.9. Bire birlik model deneyler.